

STRIC PAVLE:

Izprehodi po Beogradu.

(Dalje.)

imo hotela Slavije krenemo desno v široko Šumadijsko ulico z nasadi ob strani, ki se kaj naglo razvija, in že začenja po njej voziti nova proga električne železnice. V tej ulici stoji veličastna stavba »Učiteljski Dom«. To je zavetišče dece srbskega učiteljstva, ki obiskuje beogradske srednje in visoke šole.

Ko dospemo na vrh njenega klanca, se nam odpre krasen razgled. Kot podaljšek Šumadijske ulice drži nizbrdo »Bulvar Oslobođenja«, za njim se dvigajo pred našimi očmi brežuljki: Pašino brdo, Dušanovac, Topčidersko brdo, v ozadju pa je široka kupola Avale, kjer je srbski grob »neznanega junaka«, veličastni spomenik na svetovno vojno.

Ob tej prirodni lepoti se ti res nehote zaustavi korak. Solnce in le solnce se razliva po Topčiderskem brdu, koder mu žarki pečejo grozdje po vinogradih in zlatijo vile beogradskih bogatašev, solnce nareja Avali vrh vijoličast. Solnce je tam zadaj za Šumadijo, od koder je vzniklo tudi prvo solnce srbski svobodi, ko so pred dobrimi sto leti počeli prvi srbski vstanki proti turškemu robstvu. Tam izza Topčiderskega brda je prišel Kara-Đorđe s svojimi vstaši, da prežene iz Beograda Turke in osvobodi srbsko rajo. Tu gor po sedanjem Bulvarju Oslobođenja so prihajali in raz Topčidersko brdo so se oglašali prvi topovski strelji, oznanjujoč zarjo srbske osvoboditve. In danes stoji kot spomin na tiste dni, kot spomenik Kara-Đorđevim junakom tik pod nami »Karadorđev park«, imenovan tudi »Park oslobođenja«.

Le nekaj korakov nizdol in v njem smo. Najprej pridemo v gornji, novejši del. Na prostorni jasi stoji tu med nasadi spomenik iz sivega domačega kamena: prileten vojak v sedanji vojaški opremi, a obut v šumadinske opanke; prikazuje nam starega junaka borca, pristnega, čokatega Šumadinca, »trečepozivnika«, ki je začetkom svetovne vojne pohitel na kraljev ukaz pod bojno zastavo, da brani svojo domovino pred vpadi grabežljivega soseda. Spomenik so postavili najstarejši vojaki naše vojske v spomin padlim »tretjepozivnikom« v svetovni vojni. Spomenika na najnovejše dogodke, poslednje boje za osvoboditev in uedinjenje narodovo pač niso mogli postaviti drugod kot tam, kjer že stoji spomenik prvim borcem za srbsko svobodo.

In takoj, ko vstopimo mimo kamenitega vojaka v lipov drevored, zapazimo že oddaleč tudi stari spomenik: visok, bel kamen — kakor nagrobni kamen s križem na vrhu. Napis na njem pove, da ga je

l. 1836. postavil srbski knez Mihajlo Karađorđević v spomin junakom svojega slavnega deda, ki so na tem mestu dobili prostor za večni počitek.

Sedimo na senčno klop v krogu ob spomeniku in poslušajmo na kratko žalostno, a veličastno zgodbo prvih srbskih bojev za Beograd!

Spomenik „trećepezivnika“

Kara-Đorđe se je približal Beogradu že leta 1804., to je bilo v prvem letu srbske vstaje, in še to leto je že taboril s svojimi rudniškimi, jagodinskimi in požarevaškimi odredi na Vračarju, to je baš na tem delu sedanjega mesta, v katerega smo dospeli tudi sami po Šumadijski ulici. Odtod je uprizarjal napade proti Beogradu, a Turki so se poylekli za trdno mestno obzidje, kjer jim Kara-Đorđe ni mogel do živega s svojo malo vojsko, ki jo je še moral vedno cepiti, da v notranji zemlji brani osvobojenega seljaka od večjih in manjših

turških vojaških oddelkov. A Turki v Beogradu niso imeli miru pred junaškim srbskim vodjem niti v trdnjavi sami, kjer jih je često ob-streljeval s topovi, niti niso bile varne pred njim njihove čete, ki so izpadale iz Beograda proti Vračarju in Topčiderskemu brdu.

V sličnem položaju je bil Kara-Đorđe leta 1805., ki je poteklo v večjih in manjših praskah v notranjščini, in v katerem se je na jesen obrnil s svojo vojsko na vzhod ter končal boje z zavzetjem turške trdnjave Smederevo ob Dunavu. Leta 1806. pa je že spomladi moral zbrati vso svojo vojaško silo proti redni turški vojski, ki je hotela udušiti srbsko ystajo. Proste roke je dobil šele po veličastnih svojih zmagah, prvi pri Mišarju, kjer je ljuta bitka trajala od 1.—4. avgusta¹ 1806. leta, in drugi pri Deligradu dne 22. septembra istega leta, s katerima je udaril Turke tako, da je pomiril in zavaroval notranjost Šumadije.

Poslej pa je mislil na odločilni napad na Beograd, zakaj vedel je, da ni pričakovati trajne svobode za srbskega seljaka, dokler je mesto v turških rokah in dokler je tu glavno zavetišče turške sile. Z rečenima zmagama je prešla vsa Šumadija v njegovo oblast, tedaj pa povede vso svojo vojsko 18.000 mož pod Beograd. Razporedi jo po Topčiderskem brdu ter po Vračarju in dne 22. novembra 1806. l. začeta 22 njegova topova grmeti proti mestu. Ko mu v prihodnjih dneh dospe še več moštva, se odloči za napad v jutru pred zoro dne 30. novembra — na praznik sv. Andreja Pravoslavnega.

Ravno ta dan so tudi Turki imeli svoj mohamedanski praznik, na katerega so se po svojih običajih pripravljali s postom in že nekaj dni poprej niso čez dan ne jedli ne pili in ne pušili. Jed, pijačo in kajenje ob teh dneh odlagajo za noč, preko dneva pa se izprehajajo ali spe, oblečeni v najlepša oblačila. Te njihove navade je poznal tudi Kara-Đorđe in je z njimi računal. Na dan pred sv. Andrejem je otvoril na Beograd hud topovski ogenj, da Turki v mestu niso mogli počivati, še manj spati; svojemu vojaštvu, ki ga je že prej odredil in mu odkazal mesta za napad, pa je dovolil počivati. Ponoči se je tiho približal Beogradu, zasedel mestna vrata, vdrl skozi nje in še predpoldne je bilo mesto njegovo, Turki pa so se zaprli v gornjo trdnjavo. Tu so se pač obdržali preko vse zime in šele 20. marca l. 1807. so jo zapustili.

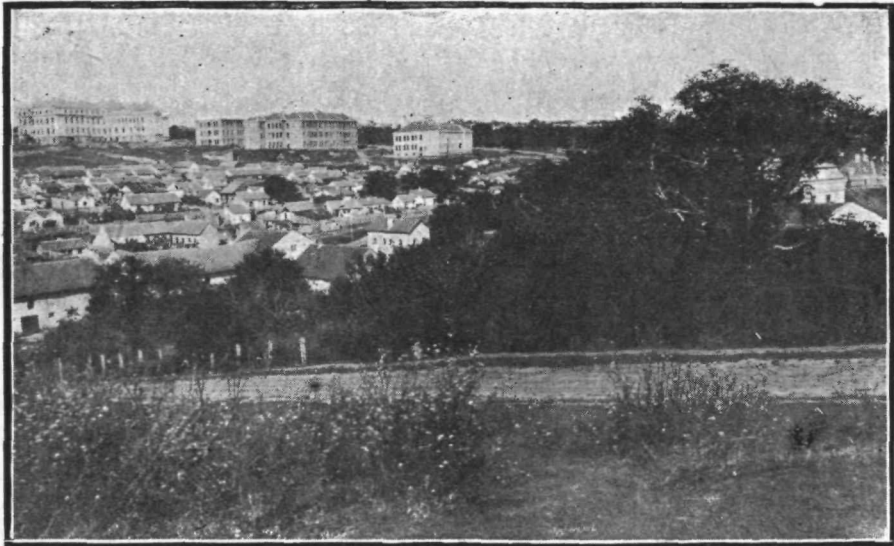
Srbske junake pa, ki so padli pri tem napadu, a njihovih trupel niso mogli odpraviti v oddaljena domača sela, so pokopali na Vračarju, in na mestu njihovih grobov se dviga danes Karađorđev park. Edino Vasa Čarapić, ljubljenec Kara-Đorđev, ki je padel istega dne,

¹ Datume navajam po pravoslavnem koledarju, kakor jih navajajo srbske zgodovinske knjige, in ki je za 13 dni za našim. — P.

je bil na lastno željo pokopan v samostanu Rakovici južno od Beograda.

Kamorkoli se ozremo po Beogradu, nam stopa pred oči zgodovina preteklih dni; sedanjost pa nas sili, da gledamo, kako mesto raste in se širi.

Tam zunaj parka preko Bulvarja Oslobođenja eto ti zopet novo naselbino! Takoj na vrhu mogočne, novodobne stavbe, za njimi v dolgem redu naprej zopet druge. Prve so poslopja medicinskega oddelka beogradskega vseučilišča, za njimi pa so bolnice in razni zdravstveni zavodi; 45 večjih in manjših poslopij. Vsa so postavljena na gornjem robu tako zvane »Jatagan-Male«, ki se od tega severnega roba spušča v večji ali manjši strmini do še neurejenega Mokroluškega potoka v znožju Topčiderskega brda. In po tej strmini morete videti

Jatagan-Mala

Vzhodni del. V ozadju na desni »Karadorđev park«, na levo od parka poslopja nove medicinske fakultete, dalje nova bolniška poslopja, spodaj hišice po Jatagan-Mali. Prav spredaj Mokroluški potok

čuda, ki bi jih človek ne pričakoval niti na robu velikega mesta. Tu so pozidane nove tvornice, nove hiše pa hišice in kočje in kočice, vse do prav malih, narejenih iz blata in desek. Ob velikem pomanjkanju primernih stanovanj v samem Beogradu so se zatekli na Jatagan-Malo delavci in dninarji, siromaki brez strehe ter postavili sebi in svoji družini najskromnejši dom. Za kako dolgo? Pač le, dokler rastoče mesto ne odnese teh kočuric ter tudi na Jatagan-Malo ne postavi modernih vil in velikih tvornic.

Kakor na tej strani Karadorđevega parka raste to začasno mesto, tako pod drugo njegovo stranjo že počasi izginja podobna naselbina, ciganska »Čubura«. Tu sem so potisnili cigane domačine že pred desetletji od Dunava, kjer so danes le še redki. In kdo ve, kam jih potisne val naraščajočega mesta čez desetletja? Zakaj v mestu samem

Jatagan-Mala

Skupina hišic po pobočju

se cigani stalno ne počutijo dobro; sem prihajajo moški zvečer, da igrajo na gosli po beogradskih gostilnicah in kavarnah, ženske pa zjutraj prinašajo na beogradske »pijece« domači pridelek — zelenjavo in kuretino.

(Dalje prihodnjič.)

Čriček ob trgatvi.

Črn-bel, črn-bel,
grozd je zrel!

Prinesite vse keblice,
da napolnimo kadice!

Grozd je zrel:
črn-bel, črn-bel...

Albin Čebular.

